

ΣΟΦΗΡΗ ΠΑΤΑΤΖΗ

**ΜΑΤΩΜΕΝΑ
ΧΡΟΝΙΑ**

ΧΡΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

ΕΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
Ι. Δ. ΚΟΝΝΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ Ἀντίσταση, εἶναι ἡ κορυφαία ὥρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ μεγαλειώδестη ἀντάση σὲ ὀδύνη, ἴσως, τῆ μακραίωνη ἱστορία του, γιατί ποτὲ ἄλλοτε δὲν παρουσιάστηκε τοῦτο τὸ καταπληκτικὸ φαινόμενο τῆς καθολικῆς ἔξαρσης καὶ τῆς καθολικῆς, σχεδόν, συμμετοχῆς σ' ἓναν ἀγῶνα μὲ τόσο ὑψηλὰ ἰδανικά.

Κι ὅταν λέμε («Ἀντίσταση») δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε στὸ νοῦ μας μόνο τοὺς ἀγωνιστὲς ποὺ πολεμοῦσαν μὲ τὸ ὄπλο στὰ βουνά καὶ στὶς πόλεις, ἢ τοὺς ἄλλους ποὺ ἔπαιζαν κάθε στιγμή τῆ ζωῆ τους κορόνα γράμματα σὲ παράνομες δουλειές, σὲ ἐπικίνδυνες ἀποστολές, σὲ φυλακὲς καὶ σὲ στρατόπεδα. Αὐτοὶ εἶναι ἡ πρωτοπορεία οἱ τοῦμηροὶ («προσοτήρηδες»), τὰ («κάστρα») τῆς Ἀντίστασης. Ἡ οδοιστικὴ δυνάμις, εἶναι τὸ Πνεῦμα τῆς, ἡ ἔνταση καὶ ἡ πυκνότητα τῶν ἰδανικῶν τῆς:

Ἡ πάλῃ κατὰ τοῦ καταχρητῆ, πρῶτα - πρῶτα, γιὰ τὴν ἔθνικὴ ἀπελευθέρωση, ποὺ ἔπαιρνε τότε ἄλλο νόημα. Δὲν ἤτανε ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὁ ἑλληγινὸς λαὸς ἀγωνίστηκε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ καταχρητὲς, τώρα ὅμως ὁ σκοπὸς αὐτός, ποὺ δὲν θὰ πάψει βέβαια ποτὲ νὰ εἶναι μεγάλος, γινότανε ἀκόμα μεγαλύτερος, γιατί ἤτανε συνυφασμένος καὶ μ' ἓνα ἀκόμα ἰδανικὸ, εὐρύτερο καὶ ὑψηλότερο: Τὴ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου, γενικά, ἀπὸ τῆς δαιμονιακῆς δυνάμεως τῆς φασιστικῆς («κοσμολογίας»). Μαζὶ μὲ τὸν καταχρητῆ, ἔπρεπε νὰ συντίθουμε τὴ βία, τὴν ἀπανθρώπια, τὸν ἐξευτελισμὸ, τῆς

* Ἰράστηκε τὸ 1965, ὅταν πρωτοδημοσιεύτηκαν τὰ Χρονικά τῆς Ἀντίστασης.

ἀνθρωπίνης αξιοπρέπειας, τὸ παρτασιμό, τὰ στρατόπεδα τοῦ Ντραχάου καὶ τοῦ "Αουστβίτς.

"Ιστερα, ἤτανε τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐπιβίωσής μας, ὕλη καὶ πνευματικῆς. Ὁ ἔχθρος, πῆγανε νὰ μᾶς ἐξο-
τώσει σὰ φυλὴ. Μὲ τὴν πείνα καὶ μὲ τὴν τρομοκρατία, προσπαθοῦσε νὰ μᾶς ὑποδοῦλοι ψυχικὰ καρίας, νὰ νεκρώσει κάθε δύναμη ἀντίστασης μέσα μας καὶ νὰ μᾶς μεταρθεύει σὲ ἀβουλα καὶ νεκρωμένη πλάνηματα που θὰ ἐκτελοῦσασαι τυφλὰ τὶς διαταγές του. Ὁ δῶλονός μας λοιπὸν, ἐκφράζει τὴν ἀρνησὶ μᾶς νὰ ὑποδουλωθῶμεν, εἶναι ἡ κατάφρασή μας στὴ ζῶη καὶ ταυτίζεται ἐδῶ μὲ τὸ ἴδιο μας τὸ ἐνοστιγγο αὐτοσυντήρησις.

Τέλος, ἤτανε καὶ τὸ ἰδανικὸ τῆς Δημιουργίας — τὸ ὄραμα ἐνὸς καλύτερου κόσμου, ἀπαλλαγμένου ἀπὸ βρωμιές, ἀπὸ ἀδικίες, ἀπὸ ἀβυσότητες καὶ ἡλιθιότητες. Μαζὶ μὲ τ' ἄλλα δηλαδὴ, ἡ Ἀντίστασις ἐκφράζει τὴν ἀντίρρηση τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀναγεννητικοῦ κινήματος που πάντοτε περιέμενε καὶ περιμένει ἀκόμα ὁ ἐδληνηκός λαός.

Πότε ἄλλοτε στὴν ἱστορία μας εἶχαμε ἀγῶνες μὲ τέτοια συμπτάνωσι καὶ τέτοια ἔντασι ἰδανικῶν;

Μὲ τὴν ἐννοια αὐτῆ, δὴν δηλαδὴ κοιτάξουμε τὸ Πνεῦ-
μα τῆς Ἀντίστασης, θὰ ἰδοῦμε ὅτι δὴνδληρος, σπεδὸν, ὁ ἐδληνηκός λαός, ἀνῆκει στὸ μέγδλο μέτωπό τῆς. Δὴν
ἔχει σημασία δὴν ὁ καλύτερος πῆγε ἢ ὄχι ἐνεργὸ μέρος.
Ἦτανε ἄλλοτε πραγματικὰ ἀδδνωτο ἄλλα καὶ ἀγῶνες
στὶνὰ ἀνώφελο νὰ ξεσηκωθοῦνε θῶοι καὶ νὰ πᾶνε στὰ
βουνα ἢ νὰ ἐντραθοῦν σὲ ἀντιστασιακὲς ὀργανώσεις.
Ποιὸς θὰ δοῦνε στὶς φάμπρικες καὶ στὰ χωράφια,
στὰ γραφεῖα καὶ στὰ μαγαζιά, γὰ νὰ συντηρηθοῦνε οἱ
ξεσηκωμένοι; Ὅλοοι αὐτοὶ, μαζὶ φυσικὰ μὲ τὰ ἐνοστια
πληήματα καὶ τὶς ὀργανώσεις που ἀποτελοῦσαν τὴν πρω-
τοπρεσία καὶ ἤτανε ἡ δυναμικὴ ἐκφρασι τῆς Ἀντίστα-
σης, φολογόνταν ἀπὸ τὰ ἴδια, πᾶνω κάτω, ἰδανικὰ

καὶ εἶχανε μπροστὰ στὰ μάτια τους τὸ ἴδιο ὄραμα.

Τώρα, που ἐβησε ἐκείνη ἡ μεγάλη φλόγα, ἴσως τὸ
ὄραμα νὰ φαίνεται χιμαρῶν. Οἱ ἀβρωποὶ τῆς Ἀντι-
στασης καὶ προσπᾶνται οἱ ἀγῶνες τῆς πρώτης γραμ-
μῆς ἐξοντῶθηκαν ἢ πέθαναν. Θερσίτηκε ἄγρια ἡ πι-
κραμένη αὐτῆ γενιά που ἔδωσε τὰ νᾶτρα τῆς, τὸ αἷμα
τῆς, τὶς χερές τῆς, τὰ πᾶντα, γοφὶς νὰ πᾶρε τίποτα.
Ἀποφρασιτηκε ὁ τόπος ἀπὸ τόσες ὄμορφες ψυχές καὶ
ἀπὸ τόσα δημιουργικὰ μυαλά, καὶ δὴν νᾶκισε πέτρα γὰ
Πνεῦμα τῆς. Ἔτσι, μὲς στὸν ἀπῆθανο κόσμο που ἔ-
πρόβδλε μεταπολεμικὰ στὴ χώρα μας, ὄσοι ἐπέζησαν
ἀπὸ κεινη τῆ γενιά, ἔχουν μόνο τὸ μέγαλειο ἐνὸς γρε-
μισμένου τεύχους. Ὁ χτεσινός (ἀητός τῶν βουνῶν)
που ἔσχιζε μὲ τὰ νυχια του τὰ πᾶντα, εἶναι τώρα ἔνας
ἀπᾶνός ἐργάτης, κυνηγημένος ἴσως, μικροῦπᾶλληλος,
πᾶσαιε βιβλίων, γαλατᾶς ἢ καστανάς σὲ μιὰ γωνιά του
δρόμου. Οἱ φολογερὲς κοπέλες που ἔχῶνονταν στοὺς
δρόμους τῆς Ἀθῆνας ἢ που πολεμοῦσαν στὰ βουνα,
ἀναδῆλῶσαν τὰ φτερά τους καὶ ἔμειναν στὸ περιβῶ-
ρο. Χιλιάδες νέοι γέφασαν στὶς ἐξορλες καὶ στὶς φυλα-
κές, καὶ ἀκόμα περισσότεροι παρσιγκωσιτηκαν, βρε-
θησαν σὲ χῶρο ἐχθρῶν που δὴν τους ἐπέτρεψε ν' ἀνα-
πτυθοῦν κατὰ τὶς δυνατότητές τους, ἢ που τους ἔβγα-
λε ἀπὸ τὸ δρόμο τους. Οἱ φορεῖς, μ' ἕνα λόγῳ, τῆς
μεγᾶλης ψυχικῆς ἀντάσης τοῦ ἔθνους χᾶθησαν ἢ ἔμει-
ναν πῶσα καὶ γι' αὐτὸ ἔχουμε τὴ σημενινὴ πολῶνδλεψη
καθίγηση στὸν τόπο μας.

Ἦμεῖς, οἱ ἐπίζησαντες, εἴμαστε λίγῳ-πολὺ ἔθνοοι
σὲ τούτο τὸ (αβρησιμένο ἠγαλᾶστω) ὄπου βρεθηκαμε
ξαφνικὰ μετὰ τὸν πόλεμο. Τὸ νᾶθουμε βαθιά πᾶς ζῶ-
με (κατὰ σύμπτωσιν), ἐπειδὴ προσφάσασμε κάποτε νὰ
πῆδῶσουμε ἀπὸ ἕνα παρόθυρο, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ μὴ μᾶς
βρεῖ μιὰ σφαῖρα, ἐπειδὴ γᾶντῶσαμε ἀπὸ κάποιο μᾶτῶ-

κο, επειδή άποφύγαμε την τελευταία ώρα την έκτε-
λεση, ή επειδή γλιτώσαμε για κάποιο λόγο το θάνατο
άπό την πεινα, τὸ στρατόπεδο, τὸ πλῆγμα στην θάλασ-
σα. Οί άγῶνες μας, δὲν δικαιώθηκαν. Μᾶς μένουν μόνο
οί άναμνήσεις.

Στὴ Θεσσαλονίκη, υπάρχει μιὰ μικρὴ συντροφιά
ἀθροώπων τῆς Ἄντιστασης, πού αὐτοαποκαλοῦνται
«συμβούλιον». Συγκεντρώνονται κάπου, μιὰ φορὰ τῆ
βδομάδα και ξεκινᾶνε, κουβεντιάζοντας σὰ περα-
σμένα, ἀνακαταλύουν τάφους και νεκρούς, θυμιῶνται
τὰ μπλόκα, τὰ κυνηγητά, τὶς άγωνίες, τὶς μάξες, τὶς
διαδηλώσεις, τὶς ἐκτελέσεις, τὶς φαρτίες, τοὺς φίλους
πού ἔπεσαν. Δὲν εἶναι μόνάχα ἡ νοσταλγία τῶν νεανικῶν
τοὺς χρόνων πού τοὺς σπρώχνει πρὸς τὰ πίσω. Εἶναι
και ἡ νοσταλγία ἐκείνης τῆς ἀνάστασης, τῆς ψυχικῆς εὐ-
φορίας πού δὲν τὴν βλέπουν τώρα πούθενά τριγύρω τους.

Τὴν ἴδια ἀνάγκη νιώθουνε, λίγο - πού, ὅσοι οἱ ἀν-
θρώποι τῆς Ἄντιστασης. Παλεύουν τώρα στὴ ζωή, ἔ-
χουν συμβιβαστεῖ μετὴν πραγματικότητά, εἶναι ἀπορ-
ροφημένοι ἀπὸ τὶς δουλειές τους, μέσα τους ὅμως στρο-
καίει ἀκόμα κάτι ἀπὸ τὴ φλόγα ἐκείνων τῶν χρόνων
και νιώθουν κάθε τόσο τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιστροφῆς
στὴν ἐποχὴ τῶν ἰδανικῶν, πού ἔκαναν τὴ ζωή μας τόσο
ῶρατα, μέσα στὴ φρίκη τοῦ πολέμου, στὶς στερήσεις,
στὶς άγωνίες και στὴν πεινά.

Πρέπει νὰ τὴν περιώσουμε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ; "Οχι
τόσο για νὰ διδάξουμε τοὺς νέους, ἢ για ν' ἀφήσουμε
τὴ μαρτυρία μας στὶς ἐπερχόμενες γενιές, ὅσο για
νὰ μπορούμε νὰ τὴν ξαναζήσουμε κάπου - κάπου ἐμεῖς
οἱ ἴδιοι πού τὴ ζήσαμε. Νὰ διαβάσουμε τὰ χρόνια
και νὰ ξαναθυμώμαστε, ἄς εἶναι και για λίγες μόνο
στιγμές, τὸν ἀληθινὸ μας ἑαυτό, ἔτσι ὅπως ἦτανε στὴν
κορυφαία ῶρα του, στὴ μεγάλη του ἀτάραχη, στὴ δρα-
ματικὴ του ἀναμέτρηση μετὸ θάνατο.

Πρέπει νὰ τὴν περιώσουμε ἀκόμα και σὰ μνημεῖο
μορφιάς. Γιατί, πραγματικά, ἦτανε ῶρατα ἐκείνη ἡ
γενιά. Μπορεῖ νὰ λένε ὅ,τι θέλουνε σήμερα οἱ ἀνηγτές
τῆς Ἄντιστασης και μπορεῖ νὰ λένε ἐπίσης ὅ,τι θέλουνε
αἰῶμο οἱ ἀθροῶποι πού θὰ γουν ἄλλα ἰδανικά. Ὅπως ἔ-
ποτε, ὅποια πορεία κι ἀν ἀκολουθήσει ὁ ἀθροῶπος
μελλοντικά, τὸ Πνεῦμα τῆς Ἄντιστασης δὲν θὰ πεθάνει
μαζὶ μετὸς ἀγωνιστές του. "Όσο και νὰ προδίνεται
ὁ λαός, ἡ πάλη του θὰ εξακολουθεῖ, μετὰ διαφορῆς μορφῆς
και μετὰ χίλιους διῶ τρόπους, ὥσπου νὰ σημάξει ἡ ῶρα
τῆς νίκης.

Τώρα, νικήθηκε ἡ γενιά τῆς ἀντιστασης, ἀλλὰ αὐτὸ
δὲν ἔχει σημασία. Κι ἀν ἀκόμα τὸ δεχτοῦμε πῶς τὸ
ῶραμά της ἦτανε «χρυσαικό», πάλι για μᾶς δὲν ἔχει
σημασία. Γιατί αὐτὸ ἦτανε ἡ «Ἰθάκη» πού μᾶς ἔδωσε
«τὸ ῶραῖο ταξίδι», καθὼς λέει ὁ ποιητής:

Ἡ Ἰθάκη σ' ἔδωσε τ' ῶραῖο ταξίδι
χωρὶς ἀτήρη, δὲν θέβρυνες στὸ δρόμο.

Ἄλλα, δὲν ἔχει νὰ σέ δώσει πᾶά.

Κί ἀν πτωχικὴ τὴ βρεῖς, ἡ Ἰθάκη δὲν σέ γέλασε.

*Ἐτσι σοφὸς πού ἔγινες, μετὰ τόση πείρα,

ἦθη θὰ τὸ κατάλαβες ἡ Ἰθάκες τί σημαίνουν . . .

Οἱ συντέτες τῆς συντριβῆς τοῦ πνεύματος τῆς Ἄν-
τιστασης, εἶναι κιόλας θλιβέρες για τὸν τόπο μας. Δὲν
εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού προδίνεται ὁ λαός. Τὸ ἴδιο
ἔγινε και στὸν πρώτο μας ἀπελευθερωτικὸ άγῶνα, τὸ
21, τὸ ἴδιο και στὸν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Οἱ
προσάρτικοι μας, ἀγωνίστηκαν πιστεύοντας ὅτι μὸλας
διώξουνε τὸν Τούρκο δυνάστη, θ' ἀνασάνουν ἐλευθερία
και θὰ μπορούσαν νὰ δημιουργήσουν μιὰ Ἐλλάδα εὐ-

τυχημένη. Δέν τὸ ὑποψιάστηκαν καθόλου ὅτι θὰ βρεθῶν μπροστὰ σὲ μιὰ καινούρια σλαβιά, πὶδ στυγγὴ καὶ πὶδ ἀγδιαστική, ἀφοῦ ἤπανε ντυμένη μετὴν πορφύρα τῆς «ἐλευθερίας». Στῆ θέση τοῦ Τούρκου ἀγᾶ ἠρωτάστηκε ὁ κοτζάμπασης καὶ ἀπὸ τῆ συμμορία τῶν «προστατῦδων δυνάμεων» ἐξόρηγησαν οἱ ξένοι λυμεῶνες.

Οἱ πατεράδες μας πάλι, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ νόμιμο αἵτημα τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν ἑλλῶν σλαβωμένων ἐλλήνων, ἔφτασαν ὡς τὸ δράμα τῆς «Μεγάλης Ἰδέας», ἀλλὰ προδόθηκαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοχοδιώκτες, πράκτορες ξένων συμφερόντων καὶ θερμοκέφαλους ἰδεολογίας.

Ἡμεῖς, ἡ γενιά τῆς Ἀντίστασης καὶ τοῦ Πολέμου, δὲν διδαχτήκαμε τίποτα ἀπὸ τὴν τραγωδία τῶν πατεράδων μας — καὶ κάναμε πολὺ καλὰ πού δὲν διδαχτήκαμε. Τοῦξαιμε στὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας πρῶτα καὶ τῆς Ἀντίστασης ὕστερα μετὸν ἴδιο ἄδολο ἐνθουσιασμὸ καὶ μετὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνουμε ὑπεραστίζοντας ὀρισμένες ἀξίες πού κάνουν τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ὑποφερτὴ: Τὴν ἐλευθερία, τὴ δικαιοσύνη, τὸ σεβασμὸ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας.

Δὲν ὑποψιάστηκαμε καθόλου ὅτι οἱ ἴδιες πάλι ἀντιδραστικὲς δυνάμεις καιροφυλακτοῦν στὸ σκότος τῆς φαινομενικῆς τους συντριβῆς καὶ πῶς τὰ «μεγάλια ἰδανικά» τοῦ πολέμου πού μᾶς διατυπώνηζε τὸ «Μπι-μπι-σι» στὴν κατοχὴ ἤτανε ἀέρως φρέσκος.

Σήμερα ὅμως, πολλοὶ νέοι — ὄχι ὅλοι εὐτυχῶς — δείχνουν ὅτι διδάχτηκαν πολλὰ ἀπὸ τὴν τραγωδία τῶν πατεράδων τους. Πειραμακάζονται λοιπὸν γύρω ἀπὸ τὸ ἄτομό τους καὶ στέκονται μετὰ διέθεση ἀνηχητικῆ ἀπέκλιση στὶς ἀξίες τῆς ζωῆς — μιὰ διέθεση πού φτάνει πολλὲς φορές ὡς τὴν περιφρόνηση.

Ἐσφαλίζουν τὰ ἡμέτιά τους καὶ βρῆγνουν μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση οἱ πνευματικοὶ καὶ κοινωνικοὶ

«ταγοὶ» τοῦ ἔθνους. Ποῦ θὰ πᾶμε ἔτσι, λένε, μετὰ γενιά πού εἶναι ἄδεια ἀπὸ «ὕψηλὰ ἰδανικά»; Ἦ τσοκρίτες, νεολοῖτοι καὶ βασεῖς μαζί.

Ποιά ἰδανικά τοῦμοῦν ἀκόμα νὰ προτείνουνε στοὺς νέους, ὅταν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πού «βρῆγνουν» εὐλόγησαν κάθε προσπάθεια πού ἀπέβλεπε στὴ συντριβὴ τοῦ πνεύματος τῆς Ἀντίστασης, ἢ τῶν φορέων αὐτοῦ τοῦ πνεύματος; Βλέπουν οἱ νέοι σήμερα ἀνεστραφένες ἐπιτελιῶς τῆς ἔθνους τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ; Ἐκείνοι πού πρόσφεραν τὰ πάντα στὸν καιρὸ τῆς σλαβιάς, κυνήγηθηκαν ἀγρία, ὑπέφεραν, βασανίστηκαν, φυλακίστηκαν καὶ τουφεκίστηκαν. Κι ὅσοι τ' ἀπέφυγαν αὐτὰ, διώχτηκαν ἀπ' τὴ δουλειὰ τους, ἔχασαν περιουσίες καὶ θέσεις, διαπομπειώθηκαν, παραγκωνίστηκαν. Ἀντίθετα, ἐκείνοι πού εἴχανε τὴν «σοφία» νὰ χλευστοῦνε στὸ καβούκι τους, ἢ, ἀκόμα περισσότερο, οἱ λιγότεροι πού εἴχανε τὴν «ἐξυπνάδα» νὰ συνεργαστοῦνε μετὸς τῶν Γερμανοῦς, νὰ κάνουν μαύρες ἀγορές, νὰ πουληθοῦν σὲ ξένους κ.λ.π. ἀπολαμβάνουν τώρα δια τ' ἀγαθὰ. Τί συμπεράσμα λοιπὸν θὰ βγάλει ὁ νέος κάνοντας αὐτὴν τὴν ἀντιπαράβολή; Καὶ τί θέλετε νὰ πιστέψει; Ἄλλα τοῦ λέμε στὰ βιβλία, στὶς ἐκκλησίες καὶ στὶς δημόσιες ἐκδηλώσεις, καὶ ἄλλα βλέπει νὰ γίνονται τριγύρω του. Ἐπιοράζουμε τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀθήνας μετὰ κανονισμοὺς ἀπ' τὸ Λυκαβητὸ, «τιμολοῦμε» τὴν Ἀντίσταση μετὰ παράσημα ἢ πανηγυρικούς «δικαιόκτους» καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μερὴ ἐξακολοδοῦμε νὰ καταδιώκουμε τὸ πνεῦμα τῆς καὶ τοὺς ἀγωνιστὰς του.

Εἶναι γιὰτὶ εἴχαμε τὸν Δεκέμβρη καὶ τὸν ἐμφάνιο πόλεμο πού ταῦτισαν τὴν Ἀντίσταση μετὸν «Κομμουνισμό», θὰ ποῦνε ἴσως μερικοὶ. Δὲν ἐξεστάζουμε ἐδῶ τοὺς λόγους. Διαπιστώνουμε τὰ γεγονότα. Καὶ εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο ὅτι στὸν τόπο μας παρουσιάζονται ἀνασκολοπισμένες οἱ ἔθνους τοῦ καλοῦ καὶ

τοῦ κακοῦ μετὰ τὸν διωγμὸ τῆς Ἀντιστασης καὶ μετὰ τὸν ἠθικο ἠθραμβο τῶν Ἰαγμάτων Ασφαλείας. Ὅσα βιβλία καὶ ἀν γραφῶν, ὅσοι (οὐκ ἀρκούν) λόγοι καὶ ἀν ἔκφρασηθῶν, ὅσες δικαιολογίες καὶ ἀν προσθαθῶν, δεθὰ μετὰ πέρσων νὰ μετακινήσων κατὰ τίποτα αὐτὸ τὸ γεννός.

Δὲν εἶναι βέβαια μονάχα αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ ἀπομακρύνει σήμερα τοὺς νέους ἀπὸ τὴν προιοχὴ τῶν ἰδανικῶν. Γιὰ τὸν τόπο μας ὅμως, ἴσως νὰ εἶναι ὁ σπουδαίτερος, μέσα στὸ χροτικό κενὸ τοῦ δημοῦ αὐτοῦ τὸ γενικότερο γρημῆμα τῶν ἀξιών. Τὸ βλεπεί αὐτὸ τὸ γρημῆμα ὁ νέος μετὰ τὰ ἴδια του τὰ μάτια. Γιατὶ λοιπὸν δεθὰ πιστεῖται αὐτὰ τοῦ βλέπει μετὰ τὰ μάτια του καὶ δεθὰ σπεύσει νὰ χάψει τ' ἄδεια λόγια τοῦ διαβάξει στὶς φυλλάδες;

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ὑπάρχουνε καὶ στὴν καινούρια γενιά οἱ δυνατόεις ἐκείνης ποὺ θὰ ἐξακολοθησῶν νὰ παλεύουνε γιὰ τὸ πνεῖμα τῆς Ἀντιστασης, μετὰ ἄλλους τῶν τῶν βέβαια, μετὰ ἄλλες μορφές, καὶ μετὰ ἄλλους, ἴσως σκοπούς. Ἀλλιώτικες εἶναι οἱ συνθήκες τῶρα, ἀλλιώτικοι θὰ εἶναι καὶ οἱ ἀγῶνες. Θὰ εἶναι ἀγῶνες ὅμως, πάντοτε.

Ὅσο, ἐμεῖς ποὺ ζήσαμε τὸν πόλεμο, εἴτε τὸ θέλουμε, εἴτε ὄχι, δεθὰ ἀνήκουμε διοληρωτικὰ σ' αὐτὸν τὸ νέο κόσμον ποὺ ἔρχεται νὰ πλάθεται μετὰ τὸν πόλεμο. Ἀνάμεσα στὶς δύο γενιές, ὑπάρχει κιάλιας μιὰ τρομακτικὴ ἀπόστασις.

Πάντοτε, βέβαια, ὑπῆρχε μιὰ ἀπόστασις ἀνάμεσα σὲ δύο γενιές καὶ ἤτανε φυσικὸ νὰ ὑπάρχει καθὼς ἡ ἀπορωπῶντα προχωροῦσε πρὸς τὰ μπρός, ἀλλὰ τῶρα, δεθὰ εἶναι τὸ ἴδιο πῶρμα. Δὲν ἔχουμε πιά τὴ φυσιολογικὴ «ἀπόστασις πορείας» στὸν ἴδιο δρόμο ἀλλὰ εἶνα χάσιμα πολὺ πλεονεξία, μιὰ πολυμῆτωπη ἀλλαγὴ πορείας ποὺ τελενεὶ νὰ δημοῦρησει ἔναν νέο τῆρο ἀπορωπῶν, καὶ εἶναι νέο κόσμον. Τὸν χαιρετῶμε βέβαια καὶ εὐχόμεστε νὰ

βρεῖ μιὰ μέρα ὁ ἄνθρωπος τὸν καλύτερο δρόμο γιὰ τὴ μοίρα του πᾶνω στὴ γῆ, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πῶς δεθὰ μποροῦμε νὰ τὸν παρακολοθησῶμε ἀποπῆρα. Γιατὶ ἐμεῖς, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Κατοχῆς, ἔχουμε ἀφήσει εἶνα κομμάτι ἀπ' τὸν ἑαυτοῦ μας σὲ κείνα τὰ χρόνια, εἶμαστε δεμέντοι, κατὰ κάποιον τρόπο, μετὰ τὸν ἀκόσμον τῶν νεκρῶν μας, μετὰ τὴς ἀναμνήσεως μας.

Ἡ ψυχὴ τοῦ νέου, γενικά, φλογιζότανε τότε ἀπὸ τὸ πάθος τῆς λευτεριάς καὶ ἔφτανε ὡς τὴν ἔξαρση τῆς θυσίας. Καὶ ἡ ψυχὴ τῶν νέων, γενικά πᾶν, φλογιζέται σήμερα ἀπὸ τὸ πάθος τῆς «Ἰταλῶνερ», ἀκόμα καὶ ἔταν ἔχει καὶ ἄλλα, ὑψηλότερα ἰδανικά. Δὲν τοὺς καταγοροῦμε, φυσικά, γι' αὐτὸ. Ἀλλες εἶναι οἱ συνθήκες σήμερα, στὴν εἰρηλικὴ ζωὴ, καὶ ὁ κάθε ἄνθρωπος, αὐτόματα, θέτει ἄλλες ἐπιδιώξεις στὴ ζωὴ του, ἔχει ἄλλα ὄνειρα. Τὸ ἀνέφερα ἀπῶς γιὰ νὰ ὑπογραμμίσω τὴν ἀπόστασις ποὺ οἱ συνθήκες ἀνοίξαν ἀνάμεσα στὶς δύο γενιές.

Δὲν γεννηθήκαμε καὶ μετὰ «ἡρωικῆ» ἢ «τραγικῆ» γενιά. Οἱ συνθήκες ἤτανε ἐκείνης ποὺ μᾶς ἔστρωσαν ὡς τὸν ἡρωισμό καὶ τὴν αὐτοθυσία. Ζούσαμε σ' εἶνα κλίμα τραγικὸ, ἀναμετριόμαστε κάθε μέρα καὶ κάθε νύχτα μετὰ τὸ θάνατο — πῶς μποροῦσε μιὰ τέτοια ἔποχὴ νὰ μὴν ἔχει καὶ τοὺς ἡρώες τῆς καὶ τὴς τραγικῆς τῆς διαστάσεως, καὶ τοὺς ὀραιοῦς τῆς ἀνθρωπῶν; Καὶ πῶς μποροῦν, αὐτοὶ ποὺ ἐπιζήσανε, νὰ τὰ ἐσχάσαν ὅλα αὐτὰ ἢ νὰ μὴν νιώθουν, κάπου — κάπου, τὴν ἀνάγκη νὰ ξαναγοροῦνε γιὰ μιὰ στυγερὴ σὸ ἴδιο κλίμα; Εἶναι μιὰ λυρωσις καὶ ἡ «ἐπιτροπῆ».

Αὐτὸ τὸν σκοτὸ ἔχουν τὰ «Ματωμένα Χρόνια»: Νὰ δώσουνε στοὺς ἐπιζῶντες πῶτα — πῶτα μιὰ μικρὴ εὐκαιρία νὰ ξανακάνουν νοερά («τ' ὄρατο ταξίδι») τῆς νεότητῆς τους, νὰ θυμηθῶν τὴς τραγικῆς μας ὄρες ἀλλὰ καὶ τὴ μετῶνιῶδη ἔξαρση. Ἄν συγγινησῶνε καὶ τὴν

καινούρια γενιά ή αν θα χρησιμοποιούσε ο μάρτυρας για τις επερχόμενες, τόσο το καλύτερο.

* * *

Τὰ «Ματωμένα Χρόνια», — τὰ διηγήματα — πρωτοβγήκανε στὰ 1946 ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ ὄργανισμὸ «τὰ Νέα Βιβλία». Βραβεύτηκαν τότε στὸν λογοτεχνικὸ διαγωνισμὸ τῆς Ἀντίστασης, ἀλλὰ δὲν πρόδρασαν νὰ κυκλοφορήσουν καλὰ καλὰ γιατί, σὲ λίγο ἀργίσε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἐντάθηκε ὁ διωγμὸς τῆς Ἀντίστασης. Ἔτσι, τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ ἤθελε νὰ δώσει κάτι καμιοῦς, καὶ τὴς θυσίας, γιὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ γιὰ τοὺς δοκιὰς τῶν ἀγωνιστῶν, θεωρήθηκε («πικιδύνο») γιὰ τὸ καθεστὸς καὶ κατασχέθηκε.

Δὲν ξαναβγήκε ἀπὸ τότε. Θὰ παραθεῖ τώρα, σὲ τοῦτον τὸν τόμο ὅπως πρωτοβγήκε, προλογισμὸ ἀπὸ τὸν σεβαστὸ μου Μάρκο Ἀντόνη που μὲ παρουσίασε στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Μόνο ποὺ θὰ περιέχει καὶ μεθῆκαν σὲ περιοδικὰ, σ' ἐφημερίδες ἢ σὲ ἄλλα μου βιβλία καὶ ἔτσι ὁ ἀνεγνωστὴς θὰ ἔχει συγκεντρωμένη ἐν τῇ μικρῇ ἀντιστασιακῇ ἐργασία μου στὸν λογοτεχνικὸ τομέα.

Ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὰ διηγήματα, στὸ πρῶτο μέρος τοῦ τόμου, θὰ παρουσιαστοῦν τὰ Χρόνια τῆς Ἀντίστασης, μὲ τὸν ἴδιον πάλι τίτλο («Ματωμένα Χρόνια»). Τὰ χρόνια αὐτὰ, εἶναι ἀνηθινὲς ἱστορίες, παρμένες χωρὶς παρέμβαση τῆς φαντασίας καὶ ὡστόσο φανταστικὰ θὰ μπορούσαν νὰ γραφοῦν ἑκατοντάδες βιβλία μὲ τίτλους Χρόνια. Πρέπει μάλιστα νὰ γίνῃ μία σχετικὴ

προσπάθεια, συντονισμένη, γιατί ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς, ἀποχωροῦν ἀπ' τῆ ζωῆ οἱ λίγοι ποὺ ἀπέμειναν ἀπ' τὴν Ἀντίσταση καὶ γίνονται οἱ μάρτυρες ἢ τὰ στοιχεῖα.

Τὰ χρόνια δὲν εἶναι ἔργο τέχνης βέβαια — καὶ τί θὰ πει πιά «τέχνη» ἔτσι ποὺ κατάνησε κι αὐτή; Εἶναι ἡ ἴδια ἡ καιρὴ πραγματικότητά ποὺ ὥστόσο, τὴς περσοῦστερες φορές, συντρίβει μὲ τὸ μεγαλεῖο της καὶ μὲ τὰ «ευρήματα» της τὴ φαντασία κάθε δημιουργοῦ καὶ φτιάχνει («ἔργα») ποὺ μᾶς κάνουν («σκόνη») ὄλους ἐμᾶς τοὺς «καταμαρμάδες».

Πράγματι πολλές φορές ὅτι οἱ συγγραφεῖς μας δὲν μπορέσαν («ἀκόμα») νὰ μετουσιώσουν τὴν Ἀντίσταση καὶ νὰ τὴν δώσουν λογοτεχνικά. Ἴσως, λένε, γιατί ἐξελίθησαν ἀνώμαλα τὰ ἑσωτερικά μας πρόγνυμα, καὶ δὲν ὑπῆρχε τὸ κατάλληλο κλίμα, ἀφοῦ συνεχίστην ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Ἄλλοι πάλι βολίζουν ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπέφξει πρῶτα κάποια χρονικὴ ἀπόσταση ποὺ θ' ἀπελευθέρωνε κάπως τὸν δημιουργὸ ἀπὸ τὸ βάρος τῶν γεγονότων.

Μπορεῖ δια αὐτὰ νὰ εἶναι σωστά, ὡς ἔνα βαθμὸ τοῦλάχιστον, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἐξήγησάν τὸ φαινόμενον. Παρ' ὅλο ποὺ εἶναι πάντοτε ἀνόητο νὰ κάνει κανεὶς προσηγορίες, ἔχω πειθεῖ ἀποστοπικά ὅτι δὲν πρόκειται νὰ βρεῖ ποτὲ λογοτεχνικὸ ἔργο τῆς Ἀντίστασης ποὺ νὰ στέκεται στὸ ὕψος τῆς Ἀντίστασης. Ἐκείνοι ποὺ τὴν ἐξῆσαν, δὲ μποροῦν νὰ τὴν δώσουν γιατί συντρίβονται ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο της, ἀπὸ τὴν ἔκτασή της καὶ τὴ δραματικὴ της ἔνταση. Καὶ κείνοι ποὺ δὲν τὴν ἐξῆσαν δὲν εἶναι εὐκολο νὰ τὴν ἀναπαλάσσουν μὲ τὴν φαντασία τους.

Πῶς νὰ φανταστεῖς καὶ νὰ δώσεις λογοτεχνικά ἐκείνα τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰμηττοῦ, τὸ γερο-Πλάτανο τῆς Πλόγδας, τὸ Μεσόβουνο καὶ τὸ Κοκμμένο, τὸ Δίστομο καὶ τὰ Καλάβρυτα, τὴς συγκαλοντικῆς μάχης καὶ τὰ

σαμποτάξ; Πῶς ν' ἀναπλάσεις λογοτεχνικά |
φαίνονται δάδρελα ἀπιθνες σήμερα, ὅπως τ
τζίδη, τῆς Ἡλέκτρας, τῆς Σταθοπούλου κα
Βελουχιάττη;

Εἶναι τρομακτικά δύσκολο — ἀν δὲν εἶν
θαυτο. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, δια αὐτά, προτιμ
ἀνεπαραστήσω φωτογραφικά, νὰ τὰ δώσω
χρονικά, ὁμιλογώντας τὴν ἴητα μου. Καὶ ε
γίνει κάποτε ἐκείνο που μοῦ φαίνεται ἀχαρό
νὰ παρουσιαστῆι μιά μέρα ὁ γέγοντας που θί
νὰ τὰ μετουσιώσει σὲ τέχνη — ἀν ἐπιζήσει τ
αὐτῇ ὕστερα ἀπὸ τὴς συγχρονιστικῆς ἀνακ
που μᾶς ἀναμῆνουν στὸν αἰῶνα τοῦ ἀτόμου κα
στημικῶν πτήσεων.

ΣΟΦ. Π/

Η «ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ»

(ΝΑΠΟΛ. ΣΟΚΚΑΤΖΙΔΗΣ)

Περνούσε τότε κι ὁ χειμώνας τοῦ 43 κι ἐρχότανε ξανά ἡ ἀνοιξη, δευὰ δευὰ κι αὐτῆ, σὰ νὰ φοβότανε πὼς θὰ ἴπεφτε σὲ μαῆλο τῶν "Ες - "Ες.

Ἐκείνο τὸ πρωὶ, ὁ λογαγὸς Παντόφσκυ, διουκητῆς στὸ στρατόπεδο τοῦ Χαϊδάριου, εἶχε γείρει τὸ κορμί του στὸ παράθυρο κι ἀνάσαινε τῆ μπουδιά τῶν πευκων και τὸ ἀρωμα τῶν λουλουδιῶν. Φούντωναν οἱ πανσέδες κι οἱ βιοδέτες κι ἔνοιγαν τὰ πρῶτα τριαντάφυλλα.

Εὐτυχημένα, ἀλήθεια, ποὺ ἦτανε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ λουλούδια — προπᾶντων τοῦτα δὴ ποὺ ἔτυχε νὰ ξεφυρῶσαν στὸ στρατόπεδο! Δὲν ἔγινε κανένα λόγο νὰ φοβῶνται τὰ "Ες - "Ες, γιατί ὁ Παντόφσκυ τὰ λατρεῖει. Πάινουν τὴν τροφή τους πλούσια ἀπὸ τὴ γῆ, χωρίς καμιὰ ἀγωνία, κι ἔχουν στὴ διάθεσή τους χιλιάδες σιάβους, δλους τοὺς καττούμενους ποὺ τὰ σπαλίζουν, τὰ καθαρίζουν, τὰ ποτίζουν και τὰ χαϊδολογεῖνε κάθε μέρα, πάντοτε ὅμως μὲ τὸ χτυποκάρδι μὴν πατήσουν κατὰ λάθος κανένα πτανεὲ ἢ μὴπως σταῖσουν τὸ κλάσκι τῆς βιοδέτας.

Δὲν θὰ βροῦνε τότε ἔλεος. Ὁ Παντόφσκυ τρέμει ἀδολήγηρος ἀπ' τὸ κακὸ του, γίνεταί κίτρινος σὰν πεθιμένος, κι ἀρχίζει νὰ οὐρλιάζει, νὰ μαστιγώνει, ν' ἀμολάει τὰ σκυλιὰ του — κατὶ φοβησοῦς και γυμνασιμένουσ μοιλοσοῦς — ἢ νὰ «χουνιάζει» τοὺς βασανιστέσ ποὺ ἦτανε κι αὐτοὶ σκυλιὰ ἀνθρώπων: Τὸν Κόβατς, τὸν

Ζμίσερ, ἔναν ἀλλο ποὺ οἱ κρατούμενοι τὸν εἶχαν βγάλει «Μπακαλιάρο», τὸν «Γορδιὰν» κι ἔνα σωρὸ ἀλλους.

Ὅταν πατάς ἔναν πτανεὲ, εἶναι σὰ νὰ λιώνεις μὲ τὰ βρωμοπόδαρά σου ἔναν πίνεκα ζωγραφικῆς — δὲν τίς σηκώνει ὁ Παντόφσκυ τέτοιες βαρβαρότητες. Και δὲν τίς συγχωρεῖ ποτε!

Ἐκείνο τὸ πρωὶ ποὺ λῆμε ὅμως, δὲν πατήθηκε πτανεὲ. Κι ὠστόσο ὁ Παντόφσκυ ἦτανε πάλι ἀναστατωμένος. Χτύπηγε τὰ δάχτυλά του νευρικά στὸ πρεβέλι και κοίταζε ὀργισμένα τοὺς καττούμενους ποὺ καθαρίζανε ξανά τὸ στρατόπεδο ἀπὸ τὰ πετραδάκια — τὸ ἐγλειφαν σχεδὸν, συμμεῖνοι ὄρες ὀδολήγρες, σὰ νὰ μαρμάρωσαν σ' αὐτῆ τῆ στάση. Τί φοβερὸ ποὺ εἶναι τοῦτο τὸ «μακρὸ» βασανιστήριο!

Ποῦναι ἡ μέση σου ἀπ' τὸ σκύλιμο και τρέμουνε τὰ γόνατά σου. Σὲ ὄνη σου τῆ παχοκοκαλιὰ νιώθεις ἔνα μυρμηγγιασμα ἀνυπόφορο και ἔνα βάρος ποὺ σοὺ κόβει τὴν ἀνάσα. Λές τότε ὅτι δὲν ὑπάρχει πιά στὸν κόσμο πιο μεγάλη εὐτυχία ἀπὸ τὸ νὰ σ' ἀφήσουνε, ἀς εἶναι και μιὰ στιγμὴ μονάχα, νὰ σηκώσεις τὸ κορμί σου πρὸς τὰ πάνω νὰ γείρεις πτω τὸ κεφάλι σου, νὰ κοιτάξεις τὸν οὐρανὸ και νὰ πᾶρεις μιὰ βαθιὰ ἀνάσα: «Ααααα!» νὰ κἀνεις — τίποτ' ἀλλο.

Ἀλλὰ αὐτό, δὲν ἐπιτρέπεται. Πιο πέρα εἶναι οἱ «Μπακαλιάροι» κι οἱ «Γορδιᾶς» ποὺ σὲ παπακοιλοῦθουνε ἀγρυπνα. Και μὸλις κἀνεις πὼς σηκώνεις τὸ κεφάλι, πέφτουν ἐπάνω σου σὰ γερᾶκια και σοὺ ξεσγίζουνε τίς σάρες μὲ τὸ βουβόουα.

Αὐτέσ οἱ «βαρβαρότητες», δὲν ἐνοχλοῦν καθόλου τὸν Παντόφσκυ, γιατί ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι, βέβαια, πτανεὲ. Ἰδῶ μέσα μάλιστα παῖει νὰ εἶναι κι ἀνθρώπος. Γίνεταί ἔνα ζῶο, ἀχρηστο και μισοτό, ἢ ἔνα σκέτο «ὄνομα» ποὺ ὑπάρχει ἀκόμα ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε νὰ τὸ

ΣΟΦΗΤΗΣ

έκφωνήσουνε σέ κάτροιο «προσαλήτηριο» μελλοθα-
νάτων.

Πίσω ἀπό τόν Παντόφσκου, μέσα στό γραφεῖο, στε-
κόταν εκείνο τὸ πρῶο ένας καρτούμενος. Τὸν κάλεσε
νά παρῶσαστεῖ μπροστά του, ἀλλά τὸν ἔγει και περσι-
μένει ὀρθιος, χωρὶς νά τοῦ δίνει καμιά ἐξηγήσι και
δίχως νά γυρίσει νά τὸν κοιτάξει.

Ὅτε και κείνος, φυσικά, τοῦμει νά τὸν ρωτήσει.
Παρακαλοθεῖ μόνον τις νευμασιμένες του κινήσεις και
τοῦ σπύγγει ἡ ἀγωνία τὸ λαμῖο σά βρόγγος. Γιατι δια
μπροεῖ νά γίνουιν τώσο εἰδῶ — ἀπὸ τὸ καλύτερο μέγχο
τὸ χειρότερο.

Μπορεῖ ἔξαφνα νά γυρίσει και νά τοῦ πει: «Μάζεψε
τά προδγματοῦ σου και νά φύγεις. Εἶσαι ἐλεύθερος». Ἡ
νά τοῦ κάνει νόημα νά βγάλει τὰ ποῦχα του, δια τὰ
ποῦχα, και νά σταθεῖ ἀπέναντί του, ὅπως τὸν γέννησε ἡ
μάνα του. Γιατί, μαζὶ με τ' ἀλλά, τὸ γει και αὐτὸ τὸ
βίτροιο ὁ Παντόφσκου. Τοῦ ἀπέσει νά βάλει τὸς κπα-
τούμενος δόλυγυινους και κανένας δε μπορεῖ νά κατα-
λάβει τί ἀπόλαυση τοῦ δίνει αὐτὸ τὸ θέαμα. Φαίνεται
ὅμως ὅτι κάτι αἰσθάνεται ἐκείνη τῆ στιγμῆ και μάλιστα
πολύ έντρονα γιατί οἱ ἀντιδόσεις του εἶναι πάντοτε
ἐξαιλλες: Εσοτάει ἔξαφνα σέ ἄγριο γέλιο ἡ, ἀντι-
θετα, θαλώνει τὸ μάτι του, κοιτάσει τὸ γυμνὸ κορμὶ με
μίσος και ἀρχίζει νά τὸ μαστιγώνει με λύσσα ἀσυργα-
τηρή.

Μπορεῖ ἀκόμια νά τὸν κατεβάσει κάτω στό προσά-
λιο και, ἔτσι, δίχως νά τοῦ ἀπευθίνει ὄς τὸ τέλος μία
λέξη, νά βγάλει τὸ πιστόλι του και νά τὸν πυροβολήσει
στό μάτια.

Κι αὐτὸ τοῦ ἀπέσει ἰδιαίτερα — νά ρίγει ἴσα μες
τὰ μάτια. Ἔτσι εἶχε σκοτώσει στὶς ἀργές τοῦ 43 ἔσαν
ἔθραϊο, τὸν Λέων Χαίμ Λεβή, ἔξωδρο ὕπολογορὸ τοῦ
πυροβολακοῦ, τριάντα τριῶν χρονῶν. Μόλις τὸν εἶχαν

φέρει ἀπὸ τὴν ὄδο Μέρλιν. Τὸ κορμὶ του ἦτανε πρη-
σιμένο ἀκόμια και χυλοματωμένο ἀπὸ τὰ βασανιήρια.
Ὁ Παντόφσκου, στάθηκε μπροστά του και τὸν κοίταξε
γιὰ λίγο ἀμίλητα, λικνίζοντας τὸ κορμὶ του μπρός - πι-
σω. Κι ἔξαφνα, χωρὶς νά πει καμιά κουβέντα ἔβγαλε
τὸ πιστόλι του ἀπὸ ἀργὰ ἀργὰ και τὸν πυροβόλησε στὰ μά-
τια. Ὅσορα γύρισε στὸ διεργμηνέ και ἔκανε μιά ἀνακοί-
νωσι. Και κείνος τῆ μετάφρασε στὸς καρτούμενους
τοῦ παρακαλοθυῶσαν έντρομοι τῆ φρικιαστικῆ σκηνή:
«Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου, λοχαγὸς Παντόφσκου,
ἔξετάσε μπροστά σας τὸν καρτούμενο Λεβή γιατί,
ὅπως εἶδατε, ἀποπειρόθηκε νά δραπετεῖσι. Προσέσει
'Ἡ ἴδια τύχη σὰς περιμένει σέ ἀνάλογη περίστασι!»

* * *

Τίποτα δέν εἶναι ἀπίθανο ὅταν εἶσαι στὸ Χαϊδάρι.
'Εκείνο ὅμως ποὺ ἔγινε ἐκείνο τὸ πρῶο, ἦτανε ὁπωσδή-
ποτε ἀσυνήλοτο.

Ὁ Παντόφσκου, ὅπως ἦτανε γεμμένος στὸ παρόθυρο
ἔκουσε πὸ πολλὸ τὸ κορμὶ του κι ἔμτριξε μιά σπρηγιά-
ραρη κλαυγή:

— Ναπόλιον! Ἔλα ἐπάνω!

Φώναζε πῶδι τὸ διεργμηνέ του, τὸ Ναπολέοντα
Σουκατζίδη ποὺ ἔφτασε σέ λίγο λαχανιάζοντας. Ἔτσι
ἔπρεπε νά εἶναι πάντοτε ὁ διεργμηνέας: Λαχανιασμένος.
Εἶχε έντρολὴ ρητή νά τρέξει με δίσε τίς δυνάμεις του
ὅταν τὸν φωνάζει ἡ τὸν στένει καιπὸ ὁ διουαρής.

Πολλές φορές τοῦ εἶνε διατρές ἀπανωτές και
ἀσυνάτητες, τόσο γρήγορα, ὥστε νά εἶναι ένειλῶς
ἀδύνατη ἡ ἐκτέλεσή του: «Ἄδειασέ μου τὸ ποτήρι»
τοῦ λέγει. Κι ἀμέσως πρόσθετε πολὺ γρήγορα: «Ἐμίσέ
μου τὸ ποτήρι, πάρε τοῦτο τὸ τασάκι, σήκωσε ἐκείνο
τὸ χαρτί και κάνε ἀμέσως μιά μεταβολή!»

Κάργαζε καθώς τὸν ἐβλεπε νὰ λαχανιάζει καὶ ν' ἀγωνίσεται νὰ τὰ προφτάσει δια. Οἱ κινήσεις του ἦσανε ἀνεγκραστικά σπασμωδικές καὶ τὸν ἔκαναν νὰ μοιάζει μὲ ἰσοροπιστὴ ποῦ ὑποκρίνεται τὸ μεθωμένο πᾶνω στὸ τερωμένο σῶμα. Κι αὐτὸ τὸν διασκεδάζε τὸν Παντόφσκυ — γιὰ τοῦν λίγο ἴμως. Ἡ ψυχὴ του, ἀδόρεστη σ' ἐπινοήσεις βασανιστηρίων, κουραδύτατα γρήγορα μὲ τὴν ἐπανάληψη. Καὶ τότε, μόνο ἢ θέα αἵματος μπόρουσε νὰ κατατραβῶναι κάπως τὰ σπασμένα νεύρα του. Ἄφραζε λοιπὸν τὸ μαστίγιο καὶ τὸν χτυποῦσε μανιασμένα στὸ λαϊμὸ, στὰ χέρια καὶ στὸ πρόσωπο, ὅσπου νὰ φανοῦν οἱ πρώτες σταγόνες αἵμα. Ἄλλοτε πάλι τὸν ἄφηνε νὰ φύγει καὶ πήγαινε στὸ παραθύρο: «Ναρδάλιον», τοῦ ξαναφώναζε. Κι ὅταν ἐκείνος ζύγωνε, τοῦ ἔσταζε τὸ κεφάλι μὲ μιὰ πέτρα που κρατοῦσε στὰ χέρια του!

Ἡ ἀπανθρωπία ἴμως, εἶναι φωτιὰ που δὲ μπορεῖς νὰ τὴν κρατᾶς στὰ χέρια σου ἀκίνητα, γιὰτὶ γρήγορα θὰ κάμει καὶ σένα τὸν ἴδιο. Ἀκόμα κι ὁ πρὸ προωμένοσ βασανιστὴς βασανίζεται μὲ τὰ βασανιστήριά του, γιὰτὶ τὰ νεύρα του εἶναι σὲ ἀδιάκοπο χορλασμὸ καὶ ἡ ψυχὴ του δὲν δροσίζεται παρὰ μονάχα μὲ τὶς φλόγες τῆς Κόλασης.

Ὅταν ἦρθε στὸ Χαϊδάρι ὁ Παντόφσκυ, ἦτανε πιά ἕνας διεστραμμένος μανιακός, σαδιστὴς καὶ αἱματομαχῆς. Ἄπὸ τῆ μακροχρόνια θηρία του στὴ βία — εἶχε κάνει διουικητὴ καὶ στὸ σπαρακτεδὸ τοῦ Κιέβου — ἡ ἀφρασιὴ του ἀναζήτουσε, ὀργανικά σχεδόν, τὴν ὀσιμὴ του αἵματος, ὅπως ἀποζήτῶναι τὴ μορφὴν ὁ ὀργανισμὸς τοῦ τοξικομανοῦς!

Μόλις μπῆκε στὸ γραφεῖο του ὁ διεμνημένος, γύρισε ἀπότομα καὶ τὸν κοίταξε γιὰ λίγο ἐπίμονα καὶ αἰνιγματικά. Ὅσορα πῆγε καὶ ξεκρέμασε ἕνα μαστίγιο. Ὁ Σουκατζίδης νόμισε πῶς θέλει νὰ τὸν βασανίσει πάλι-

ΣΟΦΗΝΗΣ

λι ἐκείνος ἴμως ἦρθε κοντὰ του καὶ τοῦ ἔβαλε τὸ μαστίγιο στὴν παλάμη μὲ κινήσεις ρυμφορῆς σχεδόν.

— Πάρε αὐτό, τοῦ εἶπε.

Τὰ χασε ὁ Σουκατζίδης. Πῆρε τὸ μαστίγιο ποῦ τοῦ ἴδασε καὶ τὸ κοίταξε ἀποθλιμμένος.

— Τὶ νὰ τὸ κάνω, κῆριε διουικητᾶ; ψιθύρισε.

— Θέλω νὰ μοῦ μαστιγώσεις τώρα αὐτὸν ἐδῶ, τοῦ λέει ὁ Παντόφσκυ.

Καὶ τοῦ ἔδειξε τὸν κρατούμενο ποῦ περίμενε ἀκόμα στὴν ἀκροχ ὀθλιος, παγωμένος ἀπ' τὸν πόθο καὶ τὴν ἀγνῶνία του. Κούνησε τὸ κεφάλι του ὁ Σουκατζίδης — εἶχε καταλάβει πιά ποῖος ἦτανε ὁ στόχος τοῦ μανιακοῦ: Ἡθελε νὰ τὸν ἴδῃ βασανιστῆ!

Ἐγινε κατακίρηνος. Ἄφρασε τὸ μαστίγιο ἐπάνω στὸ γραφεῖο, ποῦν μαλακά, σὰ νὰ φοβότανε πῶς κάττι θὰ ἔσταζε ἀν τὸ ῥογιε ἀπότομα. Ὅσορα γύρισε καὶ κοίταξε τὸ διουικητῆ μὲ τὴν ἀνύμνια γαλήνη του.

— Ὅχι, τοῦ εἶπε. Δὲν θὰ τὸν μαστιγώσω.

«Ὁ Παντόφσκυ μισόκλεισε τὰ μάτια του — διηγύεται ὁ ἴδιος ὁ κρατούμενος ποῦ ἦτανε μὲς τὸ γραφεῖο — καὶ δὲν εἶπε τίποτα. Περιμέναμε κι οἱ δύο ὅτι θ' ἀφτάξει τὸ μαστίγιο καὶ θὰ τοῦ ξεσχίσει πάλι τὰ μάγουλα, ἀλλὰ δὲν ἔκανε τίποτα τέτοιο. Πιὰ μιὰ στιγμὴ μάλιστα, μοῦ φάνηκε πῶς χαμογέλασε εὐχαριστημένως.

— Κάλιά, τοῦ εἶπε. Δὲ σὲ θέλω τίποτ' ἄλλο, πήγαινε στὴ δουλειά σου. Κι ἀμέσως ὅσορα, ἔδιωξε καὶ τὸν κρατούμενο.

Ἄλλὰ πρὶν περάσουνε δύο τρία λαφτὰ πέταξε τὴ μάσκα τῆς ἀτραξιῆς μὲ ἀνηδῶν καὶ ξαναβυθίστηκε στὸν ἑαυτὸ του. Ἦτανε καὶ πάλι ὁ ἀληθινὸς Παντόφσκυ. Κατέβηκε τὶς σκάλες τρέχονα καὶ ὅταν βγήκε ἔξω ἄρχισε νὰ οὐραιάζει πάλι.

— Ναρδάλιον! Ναρδάλιον! Ναρδάλιον!...

Κι ὅταν τὸν ἀντίκρισε νὰ διασχίζει τὴν αὐλὴ, πρᾶ-

βηξε τὸ πιστόλι του καὶ ἔρχισε νὰ τὸν πυροβολεῖ στὸ ψωχνό.

Γιὰ μιὰ στιγμή, ὁ Ναπολέων ἔκανε μερικὲς στασιμαδικὲς κινήσεις πρὸ τοῦ ὑπαγόρευε τὸ ἐνοστῆτό του: Ἀντίξε τὸ κορμί του, ἔκυβε τὸ κεφάλι μὲ τὰ χέρια του κι ἔτρεξε δὴθε καίθε σὰν διαφωτισμένο θηρίωμα προσπαθώντας ν' ἀποφύγει τίς σφαῖρες. Ὅταν ἴσως ἔκρουσε τὸν καρχασμὸ τοῦ Παντόφσκου σπαιμάτης, ἔστρεψε τὸ κορμί του διόρθο καὶ προχώρησε ἴσα κατὰ πάνω του, θινοντάς του ἔτσι ἕναν τέλειο στόχο.

Στάθηκε ἀντίκρου του, μπροστὰ στῆ μύτη του σχεδόν, κοιτάζοντάς τον μὲ ἀπέφρατη περιφρόνηση, γιγάντως, γαλήνιος καὶ σοβαρός. Ἦθελε νὰ πεθάνει μὲ ἀξιοπρέπεια. Νὰ φύγει ἀπ' τὸν κόσμο καὶ νὰ γράψει μὲ τὸ αἷμα του μιὰ ἡθικὴ ἐπιταγὴ πρὸς τὴν ἀφῆρη σπύδα. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ἠρωισμὸς τοῦ βάρους.

Ὁ Παντόφσκου ἴσως δὲν τὸν σκότωσε. Ἴσως νὰ μὴν εἶχε ἀλλοθι σφαίρα τὸ πιστόλι του. Ἴσως νὰ μὴν ἤθελε νὰ τὸν «σπερθεῖ» τόσο γρήγορα. Ἴσως καὶ νὰ κατὰλαβε πρὸς πᾶσι πιά, τὸν ἔχασε κι αὐτὸν τὸ γύρο τῆς μιονομαχίας.

Γιατί, παραγματικά, εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ ἕνας ἀγώνιας ἀδυσώπητος ἀνάμεσα τους — μιὰ «μιονομαχία μέγλης ἐσχάτων». Ὁ Παντόφσκου μισοῦσε ἀπέφρατα τὴ γαλήνη τοῦ Σουκατζίδη — ὅπως μισεῖ ἡ διεσπαιμένη πόρνη τὴν ἀγνόητα τῆς παρθένιας. Μισοῦσε τὴν περιφρόνια του καὶ ἤθελε νὰ τὸν ταπεινώσει κάθε φορὰ πρὸς τὸν ἔβλαπτε. Μισοῦσε τὴν ἀπαξία του κι ἀγωνιζότανε μὲ πείσμα νὰ τὸν σφύει στὴν Κόλαση τῆς ἀργῆς ὁρου βασανιζότανε κι ὁ ἴδιος. Τὸν ἤθελε «πολὺ κοντὰ του», («δικὸ του») ἀθροῦστο καὶ ὑπέφερε παραγματικά βλάποντας τὰ πανύψηλα τεῖχη τῆς περιφρόνιας, τῆς ἀξιοπρέπειας, τῆς τιμῆς, τοῦ χρέους, πρὸς εἶχε ὑψώσει

ἀνάμεσα τους ὁ Σουκατζίδης. Αὐτὰ τὰ τεῖχη ἤθελε νὰ γρημίσει ὁ Παντόφσκου. Καὶ τὰ ἴδια τεῖχη ὑπεράσπιζε ὁ Σουκατζίδης μὲ τὸ ἥρεμο πείσμα τοῦ ἀποφασισμένου ἀθροῦστο.

Μπορεῖ ἀκόμια κάτω ἀπὸ τὸ ἀβυσσαλεὸ μίσος τοῦ Παντόφσκου νὰ κρυφάκαρε ἕνας διεστραμμένος ἐρωτισμὸς γιὰ τὸ λυγρὸ κορμί τοῦ Ναπολέοντα. Γιατί ἤτανε ὁρατὸς ἀντρας ὁ Σουκατζίδης. Ψηλός, ἐπιβλητικὸς, μὲ κατὰ μάτια φανεῖνα κι ἀλόμυθο που ἔλαιμπαν σὰν ἀναμμένα κάρβουνα κάτω ἀπὸ τὸ πᾶντὸ μέτροπὸ του, μὲ ἕνα πρόσωπο χειροῦμένο πρὸς διατριπύσε ἀκόμια μιὰ παρόξση ἐκφραση παιδικῆς ἀθωότητας.

Τὴν ἐποχὴ εἶκην ἤτανε 34 χρονῶν. Ἐφτὰ διόκληρη χρόνια, ἀπὸ τὴ νύχτα τῆς 9ης Ἰουνίου 1936 πρὸς τὸν πρωτόπιασε ἡ ἀστνομία τῆς δικτατορίας, βρισκότανε συνέχεια στὴν ἐξορία καὶ στὴ φυλακὴ. Τὸν ἔστειλαν στὸν «Αἰ-Στρόατη πρῶτα, ὅσπερα τὸν πῆγαν στὴν Ἀκρονουπλία καὶ ἀπὸ καὶ στὰ Τρίκαλα, στὸ στρατόπεδο τῆς Λάρινας καὶ τῶρα, ἀπὸ τίς ἀρχὲς τοῦ 43, τὸν ἔσπεραν ἐδῶ στὸ Χαϊδάρι.

Ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια, καὶ τὰ βασανιστήρια κι ἡ πείνα κι οἱ ταλαιπωριὲς πέρασαν ἀπὸ πάνω του χωρὶς ν' ἀφῆσουν ἔχνη καὶ χωρὶς νὰ ἐξαλειφίονε ἐκείνη τὴν ἀθρία ἐκφραση τοῦ προσώπου πρὸς φωτίζότανε. ἀδιάκοπα σχεδόν, ἀπὸ ἕνα παιδικὸ χαμόγελο γεμάτο αἰσιοδοξία καὶ ἐλπίδα. «Ναπολέων ὁ αἰσιοδόχος», αὐτὸ ἔλεγαν στὸ στρατόπεδο γιατὶ πάντοτε ἀναίτητοσε τὴν πρὸ καλὴ ἐκδοχὴ καὶ τὴν πρὸ εὐτυχισμένη λύση. Ἦξερε τὴν τέχνη νὰ παρηγορεῖ τὴν θοστοχία πρὸς ἀπλάνοσαν γύρω του καὶ ν' ἀνοίγει διάνηατα τίς πόρτες τῆς ἐλπίδας στὴν ἀνθρωπίνη ψυχὴ. Κι ὁ ἴδιος, ἀλλοστε, δὲν ἔπαιθε νὰ εἶναι χρεωτισμένος ἀπὸ κάποια ἐλπίδα. «Σ' ἕνα χρόνον, τελειώνουνε τὰ βασανὰ μας», ἔλεγε στὴ μνηστὴ του πάντοτε, κάθε φορὰ πρὸς τὴν ἔβλαπτε. Καὶ τῆς τὸ

ἴσχυε αὐτὸ ἀπὸ τὸν πρῶτον χρόνον ποὺ τὸν ἔπαισαν.
Κατόρθωνε νὰ πείθει καὶ τὸν ἴδιον του τὸν ἑαυτὸ
ὅτι πραγματικὰ «σὲ λίγον» τελειώνουν θάνα. Κι αὐτὴ
ἡ πίστη τὸν ἐπέλιξε μὲ ἀτσάλινα θεάληση κι ἔφωρε
στὴν ψυχὴ του μιὰ γαλήνη ποὺ ἴσως ν' ἀγγίξει μερικές
φορὲς τὰ ὅρια τῆς μακαριότητος, ἀλλὰ ποὺ εἶναι πάν-
τοτε ἀπαράτητη γιὰ νὰ φτάσει ὁ ἀνθρώπος ἀς τὴν
ἐξάραση ποὺ ὀνομάζουμε ἐδῶ «ἡρωισμό βάθους».

* *

Στοὺς ἡρωισμοὺς ὕψους, βρισκόμαστε μπροστὰ
σὲ μιὰ κατακόρυφη ἐκτίναξη τῆς ψυχῆς ποὺ δίνει στὸν
ἀνθρώπον τὴ δύναμη ν' ἀναιμετρῆται μὲ τὸ θάνατο, νὰ
δέχεται νὰ τὸν περιφρονεῖ καὶ νὰ τὸν προκαλεῖ ἀκό-
μα. Ἀλλὰ σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, οἱ ἥρωες ἔχουν
κάτι τὸ ἀντιανθρώπινο, εἶναι πλάσματα φανταστικά
καὶ κίβλα σχεδὸν ποὺ δὲ μπορούμε νὰ τὰ κατανοήσουμε
εἰκόλα στὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή τους καὶ μιὰς συγ-
κλονίζουσι μόνο σὰν ἰδέες ἢ σὰ σύμβολα.

Πῶς νὰ κατανοήσεις ἄξια τὴν Στραθοπούλου ποὺ
ἔπρεσε κάτω ἀπὸ τὶς ἐπιπτώσεις τοῦ τάνυς, τραυματι-
σμένη, γιὰ νὰ τὸ σταματήσει; Ἡ ἔκλειψη τῆν ἄλνη, τὴν
Κοῦνα Ἄλνη, ποὺ σκαρφιάωσε στὸ ἄγκυμα μάχης κι ἀρ-
χισε νὰ χτυπάει μακισμένα μὲ τὸ τσάκαρὸ τῆς τὸν
ρεφτανὸ ποὺ τ' ὀδηγοῦσε ὄπισθεν νὰ τὴν ξαπαλώσουν
στὴν ἀσφαλτο νεκρή;

Πρέπει νὰ βρεῖς ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες διαστάσεις
κι ἀπὸ τὰ πλάσματα τῆς λογικῆς γιὰ ν' ἀρχίσεις νὰ κατα-
λαβαίνεις κάτω ἀπὸ τὸν τυφῶνα τοῦ πᾶθους ποὺ στρο-
βιλίξε ἐκείνες τὶς νεανικές ψυχές.

Ἐδῶ θύμωσι, στὸν ἡρωισμό βάθους, τὰ πάντα εἶναι
γαλήνια καὶ κατανοητά. Δὲν ὑπάρχει ἐκρηξή. Καὶ ἡ
«τραυμιά» παραμένει πάντα στὸ βυθὸ τῆς ψυχῆς.

Πεθαίνει καὶ ἐδῶ ὁ ἥρωας, ἀλλὰ ἔχει πολὺ καλὰ
γιατὶ πεθαίνει, τὸ ἔχει συνειδητοποίησι ἀπόλυτα. Ζύ-
γισε ἀπὸ τὰ πρὶν σχολαστικά θίξε τὶς ἀντίρροτες
δυνάμεις, πάλαι μεθοδικὰ μὲ τὰ ἐνοστιμὰ του, τὰ
ἐπισσε πῶς ἔτσι πρέπει νὰ γίνῃ καὶ πῆρε τὴν τελική
του ἀπόφαση.

Ὁ θάνατός του πιά δὲν εἶναι «κονταροχτύπημα»
μὲ τὸ Χάρο, ἀλλὰ ἕνας λογικὸς συμβιβασμός. Συμφε-
λιώνεται ὁ ἥρωας μὲ τὸ θάνατο ἀλλὰ — καὶ τοῦτο εἶναι
τὸ παράξενο — ταυτόχρονα προσδέεται καὶ στὴ ζωὴ
μὲ δεσμὸς ἀκατάλυτους. Γιατὶ ὁ ἀνθρώπος ποὺ παίρνει
ψύχραιμα τὴν ἀπόφαση ὅτι εἶναι καλύτερο νὰ πεθάνῃ,
πληγυμυρῆται ἀς τὴν ὕστατη στιγμή του ἀπὸ τὴ λυ-
πρωτική αἰσθησι πῶς ἔκανε τὸ χρέος του, πῶς ἀφήνει
μὲ τὸ θάνατό του μιὰ «κληρονομιά» ποὺ ἐξασφαλίζει
τὴ συνέχεια καὶ τὴν ἀρμονία τῆς ζωῆς, πῶς ὑπεραστί-
ζει ἔθνη καὶ ἀξίες ποὺ, κατὰ τὶς πεποιθήσεις του,
τῆς δίνουν τὸ ἀληθινὸ τῆς νόημα.

Τί νὰ τὴν κάνει τὴ ζωὴ ὁ Ναπολέων Σουκατζίδης,
ἔτσι ὅπως ἦθελε νὰ τοῦ τὴν καταστήσει ὁ βασιανότης
του; Θὰ σιχαινότανε τὸν ἑαυτὸ του ὕστερα. Καὶ δὲν
ἦτανε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μπορούν νὰ τὸ ἀντέ-
ξουν αὐτό. Προτίμησε λοιπὸν νὰ τοῦ τὴν πετάξει στὰ
μοῦτρα σὰ φτυσιά.

* *

Ὁ τελευταῖος γύρος τῆς μονομαχίας ἔγινε ὕστερα
ἀπὸ ἕνα χρόνο, τὴν πρωτομαγιὰ τοῦ 1944.

Ὁλον αὐτὸν τὸν καιρὸ ὁ Πανόφρασι εἶχε παλέψει
λυσοσσιμένα γιὰ νὰ ἐξοντώσει τὸν ἀντίπαλὸ του ἦθοιά,
νὰ τὸν πάρε μὲ τὸ μέρος του καὶ νὰ τὸν κάνει ἄγρανὸ
του. Ἀλλὰ ὁ Σουκατζίδης, σὲ διας τὶς περιπτώσεις,
ποὺ τὸ λέγει ξεκάθαρα ὅτι δὲν θὰ πάλαι ποτὲ τὸ ρόλο
τοῦ ἀλλοδαξόπιστου καὶ τοῦ προδότη.

ΣΟΦΗΝΙΑ

Μπορούσε βέβαια να τὸν σκοτώσει ὁ Παντόφσκυ ὅποια ἄρα ἤθελε, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν θὰ τοῦ ἔδινε τὴ νίκη στὴ μονομαχία. Ἡ βία, ἤτανε ἡ «ρουτίνα» ριὰ. Τί νὰ τὴν κάνει («τὴν κεφαλήν») τοῦ ἀντιπάλου του; Τὴν ψυχὴ του ἤθελε — τούτη τὴν περήφανη κι ἀλύγιστη ψυχὴ που τοῦ εἶχε γίνει ἐπιδάκτης γιατί ἐκπροσωποῦσε ὅλη τὴ δύναμη ἀντίστασης τοῦ ἀνυπότακτου ἑλληνοῦ λαοῦ.

Τοῦ ἔσπρωξε ἀδιάκοπα παγίδες, τοῦ ἔκανε προτάσεις δελεαστικές, τοῦ μιλῶσε γιὰ τὸ σπῆρι του, γιὰ τὴν ἀγαπημένη του, γιὰ τὸ αἷμα, γιὰ τὰ θνητὰ του ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ θάψει ἔδῳ μέσα, στὸ Χαϊδάρι. Προσέδθησε ἀκόμα νὰ τοῦ ἐμυσθήσει τὴν πίστη ὅτι εἶναι μία ἰδιοφυΐα ποὺ δὲν πρέπει νὰ χαθεῖ — γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου του καὶ ἔθους τοῦ κόσμου.

Ὁ Σουβατζίδης ὅμως εἶχε βουλώσει μιὰ γιὰ πάντα τὴ αὐτιά του στὶς Σειρήνες καὶ στεκότανε γερὰ περιχαρκαμμένος στὶς ἐπαλξίες του. Ἄγατοῦσε βέβαια, τὴν ἀρραβωνιαστικιά του, τὴ Χαρὰ Διοδώρα, ποὺ τὴ γνώρισε στὴν Ἱεράπετρα τῆς Κρήτης, στὰ 1930. Ὑπῆρχε ἀνάμεσα τους ἕνας στέρεος δεσμός που χαρατοῦσε τὴν δέκα τρία χρόνια καὶ μόνο ὁ θάνατος θὰ μπορούσε νὰ τὸν σταῖσει.

«Ἡ τελευταία μου σκέψη μαζί σου, τῆς γράφει στὸ σπροντ του γράμμα, λίγο πρὶν ἀνέβῃ στὸ καμινδῆ που θὰ τὸν πῆγανε στὸ θάνατο. Ἡθελεα νὰ σε κάνω εὐτυχισμένη... Ν' ἀγαπᾷς τὸ μπαμπάκι καὶ τὴν ἀδελφούλα μας. Νὰ βρῆς σύντροφο τῆς ζωῆς σου ἀξίῳ σου καὶ ἀξίῳ μου)»

Νατολέων

Ἄγατοῦσε ἐπίσης τὴν κουνιάδα του Μαρία, ποὺ τὴν ἔλεγε «ἀδελφούλα» πάντοτε. (Ἐκτελέστηκε κι αὐτὴ ἀργότερα, τὸ Δεκέμβρι τοῦ 1948).

Εἶχε μεγάλη ἀδυναμία στὸν πατέρα του (ἡ μητέρα

εἶχε πεθάνει στὰ 1930) καὶ ἤτανε γερὰ δεμένος μαζί του μὲ τὸν καχημὸ τοῦ Ἑσπρίζωμου καὶ μὲ τους ἀγῶνες ποὺ ἔκαναν ἀργότερα μαζί γιὰ νὰ στεριάσουν στὴν Ἐνωάδα. Γιατὶ ἤτανε πρόσφυγες, ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Βιθυνίας. Ἦρθε μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τοῦ 1922 κι ἐγκαταστάθηκαν στὸ Ἀνωλόχωρι τῆς Κρήτης πρῶτα, ὅπου ὁ πατέρας του, δάσκαλος ἔλιοντε, κατατάχτηκε μετὰ τὴ σηροτροφία.

Ὁ Νατολέων πῆγανε σχολεῖο στὸ Ἡράκλειο κι ἐκεῖ τελείωσε τὴ μέση ἐμπροχία. Ὡστόσο διορίστηκε στὴν ἐταιρεία «Μίνας» καὶ ταυτόχρονα ρίχτηκε μὲ πᾶθος στὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα.

Ἦτανε βέβαια ἐπυέστατος καὶ εἶχε κάποια κλίση στὴ λογοτεχνία. Τότε ποὺ δούλευε στὴν Ἱεράπετρα εἶχε ὀργανώσει μὲ μερικὸς φίλους μιὰ μικρὴ φιλολογικὴ συντροφιά ποὺ μὲ διαλέξεις, μὲ ἀπαγγελίες, μὲ συζητήσεις, ἀγωνιζότανε νὰ κινήσει τὰ λυμνασμένα νερά τῆς ἐπαρχίας. Τὸ πραγματικὸ τελεῖντο του ὅμως ἤτανε οἱ ξένες γλώσσες. Στὸν τομέα αὐτὸν τὸ πνεῦμα ποὺ εἶχε μιὰ κατεπληκτικὴ ἀφομοιωτικὴ δύναμη ποὺ ἔφτανε πραγματικὰ τὰ ὅρια τῆς ἰδιοφυΐας. «Ἐπτανε» τὴν ξένη γλῶσσα μέσα σὲ τρεῖς ἢ τέσσερους μῆνες, στὶς χοντρὲς γραμμὲς τῆς βέβαια, καὶ ὕστερα τὴν καθάρισεν μετὰ ἐντατικὸ διάβασμα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἶχε μάθει τέλεια σχεδὸν τὰ γερμανικά, τὰ γαλλικά, τὰ ἀγγλικά, τὰ ἰταλικά — ἐκτός ἀπὸ τὰ τουρκικά καὶ τὰ ἑλληνικά ποὺ ἤτανε μητρικὲς του γλώσσες.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως, αἰσθηματά, φιλοδοξίες, θνεϊρα, χάρες τοῦ κόσμου εἶχανε μπεῖ ἀπὸ καιρὸ στὴ ὕλη, εἶχε ἐκτιμηθεῖ μ' ἀκριβεία τὸ εἰδικὸ του βάρος — ποὺ εἶναι πάντοτε σχετικὸ — καὶ δὲν μπορούσαν πιά νὰ τὸν παρὰ-σύρουν στὸ βάραθρο ὅπου ἤθελε νὰ τὸν ρίξει ὁ ἀντίπαλος του.

Τὴν πρωτομαγιά ὠστόσο, ὁ Παντόφσκυ πτόστηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ πῶς ἔφτασε ἡ ὄρα τῆς μεγάλης νίκης του.

Ἡ τύχη φάνηκε πῶς εἶναι μὲ τὸ μέρος του. Τοῦ εἶχαν στρίψει ἕναν καρτάλογο μὲ τὰ ὄνυματα ἐκείνων που θὰ ἐκτελοῦσαν ἐκείνη τὴν ἡμέρα σὰν ἀντίποινα γιὰ τὸ φόνو κἀποίου στρατηγῶ που ἔγινε στὴν Πελοπόννησο. Κι ἀνάμεσα στους μελλοθάνατους, ἦτανε καὶ ὁ Σουκατζίδης.

Τὸς καταλόγους αὐτοὺς τοὺς καρτάριτς ἢ γερμανικὴ ἀσφάδεια στὴν ὁδὸ Μέρβιν. Κατὰ κανόνα, ἀπέφειναν οἱ γερμανοὶ νὰ ἐκτελοῦν διεργητεῖς. Τὸς χρειάζονταν γιὰ τὴν ἄρα καὶ εἶχανε σκοπὸ νὰ τοὺς ἐξοπλώσουνε, ἄλους μαζί, ἀργότερα — ὅπως καὶ ἔγινε πραγματικά: Μία μέρα πρὶν νὰ φύγουνε ἀπ' τὴν Ἀθήνα, τοὺς προσκάλεσαν σὲ γλέντι ἀποχαιριστήριο που δόθηκε στὸ μέγαρο τοῦ Μετοχικῶ ταμείου. Μαζὶ μὲ τοὺς διεργητεῖς εἶχανε προσκαλέσει πολλοὺς στενοὺς συνεργάτες τους, μασκοφοῦρους, γαστροπότες, καρτσῶτες, πράκτορες. Τὸς τάισαν καλά, τοὺς πρόσφεραν ἀφθονή μπιρά, τοὺς ἄφησαν νὰ χορέψουν καὶ τὴν αὐτὴ τὸς φόρτωσαν σὲ καμιόνια καὶ τοὺς ἐκτέλεσαν. Ἦξεραν ποῖα καὶ ἔπρεπε νὰ τοὺς βουλώσουνε τὸ στόμα μιά γιὰ πάντα.

— Ναπολέων Σουκατζίδης, φώναξε σὲ μιὰ στιγμὴ ὁ διεργητεῖς, μὲ τὴν ἴδια πάντοτε, τὴν δὴλυμπία ἀταξία του. Κι ἀμέσως πρόσθεσε: «Παράν»!

Προχώρησε μὲ βῆμα ἀκόνητο, ἀργὰ - ἀργὰ, καὶ μπῆκε στὴ γραιμὴ.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὁ Παντόφσκυ τὰ ἴαχε, ἀμέσως ὕστερα ὅμως συνῆλθε. Τίναξε τὸ κεφάλι του καὶ γυάλισαν τὰ μάτια του ἀπὸ μιὰ ἄγρια χαρά.

— Ναπόλιον! φώναξε. Ἔλα δῶ!

Ἡ εὐκαιρία ἦτανε ἀνεπιανάληπτη. Σὰ διοικητὴς τοῦ στρατοπέδου εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τοῦ χαρίσει τὴ ζωὴ. Δὲν τὸ ἀρνέται εὐκολα κανεὶς τέτοιο δῶρο. Ἦστανε ὅμως, ὅταν τὸ πᾶρει πιά, τὰ πράγματα θὰ εἶναι

ΣΟΥΚΑΤΖΙΔΗΣ

πολὺ εὐκολότερα. Ὁ Βοάχος θὰ ἴχει διαβρωθεῖ πολὺ βαθιὰ καὶ ἴσως νὰ πέσει μόνο μ' ἕνα φύσημα.

— Πηγαίστε! τοῦ εἶπε.

Ὁ Σουκατζίδης βγήκε ἀπὸ τὴ γραιμὴ μὲ τὸν ἴδιο ἀργὸ βηματισμὸ καὶ φυροῦθηκε μπροστὰ του, προκλητικὰ σχεδόν. Ἦώρα που θὰ τελεῖται, μποροῦσε νὰ τοῦ δέξει ἀνοχτὰ τὴν περιφρόνησή του.

Ἀχολούθησε μιὰ σιωπὴ βαριά. Ὁ Παντόφσκυ τὸν κοίταξε ἐπιμόνια καὶ θιαμβευτικά. Κάρτι σὰ χαμῶ-γελο ἄγνιζε γύρω ἀπὸ τὰ γέλια του.

— Δὲ θὰ πᾶς ἐσὺ γιὰ ἐκτέλεση, τοῦ εἶπε.

Περίμενε νὰ ἰδεῖ τὰ βῆμαρα τοῦ Σουκατζίδη νὰ ἀνορθωθεῖν μὲ καρτερήν. Περίμενε πῶς ἢ φωνὴ του θὰ γινάσκε ἕγρη ἀπ' τὴ συγκίνηση. Ἀλλὰ δὲν εἶδε τίποτα τέτοιο. Ὁ «Ναπόλιον» τὸν κοίταξε ἀκόμη λιγὸ μὲς τὰ μάτια, ψάχνοντας νὰ βρεῖ τί κρύβει ἐντὶ αὐτῆ ἢ (μεγαλοψυχία). Καὶ τὸ βεῖχε.

— Σιάς εὐχαριστῶ, ἀπάντησε. Ἦθελα ὅμως νὰ ρωτήσω κάττι: Θὰ στειλιερε στὴ θέση μου ἄλλον κερ-τούμενο;

— Φυσικά, τοῦ λέει ὁ Παντόφσκυ. Ἡ διαταγὴ εἶναι γιὰ διακόσους.

Κόνησε τὸ κεφάλι του ὁ Σουκατζίδης.

— Δὲ νομίζω ὅτι ἡ ζωὴ μου ἀξιλεῖ περισσότερο ἀπ' ὅποιουδήποτε ἄλλου συντρόφου μου, τοῦ εἶπε.

Καὶ δίχως νὰ προσθέσει ἄλλη λέξη, δίχως νὰ ξανακατάξει πιά τὸ Παντόφσκυ, τοῦ γύρσε τὶς πλάτες καὶ μπῆκε πάλι στὴ γραιμὴ, κοντὰ στους ἄλλους μελλοθάνατους, που παρακαλοῦθουσαν τὴ σικινη κραιπὴ τῶντας τὴν ἀνάσα τους.

— Ναπόλιον! μουρμουρίσε ἀκόμα μιὰ φορὰ ὁ Παντόφσκυ, ἐξουθενωμένος πιά!

**

Τους έκτελεσσε την ίδια μέρα, την πρώτη
στο Σκοπευτήριο της Κασσολανής. Ἡ «μυνη
εἶχε τελειώσει. Ἦταν «μέγιστος ἐσθέρων» κι ἔ
τους δύο ἀντιπάλους θά ἔπεφε ὁπωδήποτε
Ἐκτελέστηκε ὁ Σουκατζίδης. Ὁ «νεκρός» ποι
ὄπως ἦταν ὁ Παντόπου!